

Геополітичні виклики та геоекономічні зсуви

Юрій Якименко,
президент Центру Разумкова

Василь Юрчишин,
директор економічних і соціальних програм Центру Разумкова

Нинішній 2024 рік напевне увійде в історію людства як рік стрімкої зміни глобального політичного та економічного порядку¹. Звичайно, цей процес (зміни порядку) вже триває кілька років, однак донині він радше тестував головних світових акторів на готовність до кардинальних перемін². Від самого початку 2020-х років вже чітко вимальовувалось, що світ відходить від багатостороннього порядку, заснованого на правилах, повертаючись до практики політики сили, продукуючи ризики і виклики, які (після II світової війни) до цього не мали прецедентів глобального рівня.

Натомість, ми стаємо свідками прискорення світових трансформацій, які формують вельми суперечливі і найчастіше далекі від бажаних зміни, а виклики перетворюють на ризики, реалізація яких може спричинити формування значних бар'єрів для цивілізованого розвитку людства³.

І чи не найбільше це може стосуватись європейського суспільства. А з тим – і українського, яке вже має повне право вважатись невід'ємною частинкою цієї спільноти.

Уповодж 1990-х – початку 2000-х років Європейському Союзу вдалося значно зміцнити власну інституційну спроможність, що дозволило як розширитись до 27 країн, так і посилити політичний, економічний, дипломатичний вплив не лише серед демократій, а й серед країн (як тепер називається) Глобального Півдня.

Однак протягом останніх кількох років загострення міжнародних відносин, аж до погіршення трансатлантичних зв'язків, послаблення європейської конкурентоспроможності та прояви інституційної слабкості в процесі консенсусного ухвалення рішень, почали ставити під сумнів міцність авторитету ЄС і його визначальні ролі у міжнародній дипломатії. На додаток, стрімке скорочення частки європейської економіки у світовій зменшило готовність динамічних висхідних країн дослухатись до рішень Євросоюзу⁴.

Україна довгий час не визнавалась більшістю країн Євросоюзу як цивілізаційно близька країна. Але, як не дивно, останні два роки саме Україна відіграла одну з ключових ролей у європейських процесах. Спочатку війна в Україні і мужній захист країною своєї незалежності і свободи зміцнив євроатлантичну солідарність і взаєморозуміння, об'єднав Європу, консолідував її зусилля на протидії агресору, продемонстрував, що європейські цінності мають реальну вагу. До речі, одним з наслідків вторгнення росії до України стало прийняття ЄС стратегії,

¹ Наміри до зближення чи готовність до роз'єднання. / К.: Центр Разумкова, 2024. – <https://razumkov.org.ua/statti/namiry-do-zblyzhennia-chy-gotovnist-do-roziednannia>

² Так, засідання Ради міністрів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) 2024 р. проходило під гаслом «Спільне створення потоку змін» (Co-creating the Flow of Change). – The OECD, Southeast Asia and a new global economic order, <https://www.japantimes.co.jp/2024/05/02/special-supplements/oecd-southeast-asia-new-global-economic-order/>.

³ Ідеологічні особливості оновлення економічних свобод. . / К.: Центр Разумкова, 2024. – <https://razumkov.org.ua/statti/ideologichni-osoblyvosti-onovlennia-ekonomichnykh-svobod>

⁴ Balázs P., et al. The changing world order and its implications for the "wider Europe". – <https://cens.ceu.edu/projects/changing-world-order-and-its-implications-wider-europe>

спрямованої на зниження ризиків⁵, його (Євросоюзу) економічних відносин, економічної залежності та економічної вразливості, що складає зміст власне стратегічної автономії⁶.

Водночас, як не парадоксально, 2024 рік може спричинити розділення Євросоюзу (подібно тому, як консолідував у 2022 р., і в обох випадках фактор України є ледь не вирішальним) поки неформальне, однак принципове, якщо за результатами загальноєвропейських виборів праворадикальні сили розширять свій вплив (не на користь України) як в окремих країнах, так і в ЄС загалом. Особливо, якщо це знайде підкріплення у позиції Угорщини під час її головування у Раді ЄС (на ротаційній основі). А результати президентських виборів у США взагалі можуть зашкодити євроатлантичним структурам, які довгий час виконували місію глобальної безпеки⁷.

Геополітичні виклики

Торговельні війни між США і Китаєм, які розпочались наприкінці 2010-х років, а також суперечності у трансатлантичному світі, які виходять на нову гостру орбіту з наближенням президентських виборів у США, поглибили політичні розбіжності не лише між провідними країнами, але й їх партнерами і сателітами, порушили глобальні виробничі і логістичні зв'язки, поставили під сумнів вигоди і здобутки вільної торгівлі. А після широкомасштабного вторгнення росії до України стало зрозумілим, що глобальний порядок, який включав економічну, фінансову, енергетичну, продовольчу безпеку, вже не зможе існувати у «звичному» вигляді. Що вимагало суттєвого «зниження ризиків» для створення нових глобальних структур, включаючи стійкість ланцюги поставок і посилення безпеки світових ринків⁸.

Відмова від СОТ на користь безпекових ініціатив. Створення СОТ у середині 1990-х років віталось не лише у контексті очікуваного покращення глобальної торгівлі. Вважалося, що відкритість і лібералізація торговельних потоків під контролем СОТ нададуть інвесторам впевненості у захисті і прибутковості інвестицій, а з тим – сприятимуть подальшому інвестиційному розширенню (яка супроводжуватиме торговельну експансію).

Однак, досить швидко СОТ дедалі частіше виявлялась неспроможною врегулювати суперечки, особливо між великими гравцями. Відтак, зменшення довіри до СОТ означало і погіршення намірів інвесторів до подальшого розширення інвестицій, особливо нових інвестиційних проєктів. Більше того, інвестори дедалі більше були готові направляти свої капітали у менш «регульовані» економіки, надаючи перевагу окремим проєктам або ж переорієнтовуючись на злиття і поглинання⁹.

Критичність торговельних трансформацій, які вже відбуваються і прискорюються, пов'язана не лише із зменшенням важливості глобальної торгівлі та інвестицій, скільки формуванням такої реальності, де геополітичні ризики, у т.ч. використання економічних залежностей деякими країнами як зброї, створюють негативну спіраль, яка заохочує протекціонізм і провокує

⁵ Fasulo F., et al. Defying Gravity: Is De-Risking from China Possible? –

<https://www.ispionline.it/en/publication/defying-gravity-is-de-risking-from-china-possible-150813>.

⁶ The Seismic Changes of China-EU relations: An Overview. – <https://www.ispionline.it/en/publication/the-seismic-changes-of-china-eu-relations-an-overview-175805>.

⁷ Colomina C. The World in 2024: ten issues that will shape the international agenda. –

https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionales/299/the_world_in_2024_ten_issues_that_will_shape_the_international_agenda

⁸ A Strategy to Securitise the Economy? The EU's Partnerships in the Indo-Pacific. –

<https://www.isdp.eu/event/a-strategy-to-securitize-the-economy-the-eus-partnerships-in-the-indo-pacific/>

⁹ The world's economic order is breaking down. – <https://www.economist.com/briefing/2024/05/09/the-worlds-economic-order-is-breaking-down>

зменшення відкритості і довіри між країнами, а з тим – прискорює фрагментацію світового економічного простору¹⁰.

Більше того, навіть часткова втрата економічних інтересів майже напевне означає посилення політичної напруги і навіть конфронтацій, що своєю чергою послаблює надійність бізнесу, який воліє залишати країни, де назрівають тенденції до геополітичних розколів. На зміну ліберальному наповненню світової економіки мали прийти нові «нарлативи» економічного розвитку. І швидко проявилось, що за черговими деклараціями про вільний розвиток дедалі чіткіше проглядається стурбованість економічною безпекою. Причому, у першу чергу, щодо національного соціально-економічного і суспільно-політичного середовища, а вже далі і міжнародного.

Перегами глобальних ініціатив. Початок 2020-х років фактично означав запуск глобальних ініціатив США, ЄС і Китаю. Насамперед, згадаємо про китайські Ініціативу глобального розвитку (The Global Development Initiative – GDI, 2021 р.), Ініціативу глобальної безпеки (The Global Security Initiative – DSI, 2022 р.), Глобальну цивілізаційну ініціативу (The Global Civilization Initiative – GCI, 2023 р.). Кожна з них певною мірою спрямована як на трансформацію міжнародної економічної (а з нею і політичної) системи, так і зміцнення центрального становища Китаю в такій глобальній системі¹¹.

І слід визнати, що економічна присутність (насамперед, у торгівлі та інвестиціях) Китаю у висхідних країнах розширюється і зміцнюється доволі високими темпами. Висхідні країни, складається враження, більш «охоче» підпадають під вплив Китаю, ніж розвинутих країн. А сам Китай успішно використовує протиставлення розвинутих країн країнам Глобального Півдня, багато з яких вже перебувають під впливом Китаю, замовчуючи при цьому значимість допомоги висхідним країнам з боку розвинутих, оскільки основними донорами іноземної допомоги висхідним країнам завжди були і донині залишаються великі розвинуті країни – США (\$55 млрд у 2022 р.), Німеччина (\$35 млрд), Японія (\$17 млрд) та ін.¹².

Окремою особливістю вказаних ініціатив, які нібито підкреслювали їх економічну спрямованість, є вельми специфічне трактування положень, на яких будується цивілізаційна безпека. Так, зокрема у DSI, декларуючи безумовність суверенітету, водночас наполягається на визнанні принципу неподільності безпеки, яким передбачається, що безпека однієї країни не повинна здійснюватися за рахунок безпеки інших країн; і що цей принцип має стати основою нової архітектури міжнародної безпеки¹³. Фактично це слугує базисом виправдання агресії росії проти України, оскільки (згідно російській пропаганді) напад нібито був необхідний, щоб зупинити розширення НАТО, яке означало загрози для росії.

А у GCI стверджується можливість держави управляти демократичними процесами. Зокрема, що держави визначають власні системи прав і обов'язків громадян, і що жодна країна чи союзи країн не можуть втручатись у визначення допустимого рівня прав людини у іншій країні¹⁴. Тобто демократичні і загальнолюдські цінності стають другорядними порівняно з державною ідеологією і практикою кожної окремої країни.

¹⁰ The OECD, Southeast Asia and a new global economic order. –

<https://www.japantimes.co.jp/2024/05/02/special-supplements/oecd-southeast-asia-new-global-economic-order/>.

¹¹ Economy E. China's Alternative Order. – <https://www.foreignaffairs.com/china/chinas-alternative-order-xi-jinping-elizabeth-economy>

¹² Amighini A., et al. China's Grip on the Global South Here to Stay? – <https://www.ispionline.it/wp-content/uploads/2024/05/policy-paper-AMIGHINI-chinaandglobal-south-2024compr-1.pdf>

¹³ China's Strategic Calculations in the Russia-Ukraine War. – <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/chinas-strategic-calculations-russia-ukraine-war>.

¹⁴ Economy E. China's Alternative Order. – <https://www.foreignaffairs.com/china/chinas-alternative-order-xi-jinping-elizabeth-economy>

Відповіддю на китайський програмно-ініціативний виклик мали стати (також економічної спрямованості) дві стратегічні програми, зорієнтовані на інфраструктурне розширення партнерських для Євросоюзу країн і регіонів. Йдеться про Партнерство G7 для глобальної інфраструктури та інвестицій (The G7's Partnership for Global Infrastructure and Investment¹⁵) і Глобальну стратегію Європейського Союзу (The European Union's Global Gateway Strategy¹⁶).

Водночас, були представлені і безпекові документи міжрегіональної спрямованості. Так, як реакція на російську агресію, НАТО і ЄС оприлюднили оновлені безпекові стратегії¹⁷. Особливістю є те, що у Стратегічному компасі ЄС підкреслюється партнерська взаємодія з впливовими міжнародними організаціями і союзами, такими як АСЕАН, який вже також є складовою глобальної системи безпеки. Це стало свого роду доповненням до Індотихоокеанської стратегії США¹⁸, в якій фокус сконцентрований на побудові регіонального партнерства, а також фактично представлена доктрина протидії Китаю, захисту та покращенню регіону для міжнародного співробітництва. У цих документах акцентується на необхідності інтеграції економік і суспільств у глобальному безпечному середовищі¹⁹.

Якщо глобальні ініціативи і програми демократичних країн спрямовані (принаймні декларативно) на формування позитивних (для розвитку людства) прикладів і практик, то є й іншого сорту дії – відкрита демонстрація агресивних намірів, які навіть не приховуються, зокрема стосовно України. Особливо у випадках, коли єдність між країнами демократії позначається невизначністю.

Протистояння ініціатив. Затримки з ухваленням рішень по допомозі Україні сприймаються агресивно налаштованими країнами як ознака невпевненості розвинутих країн у правильності власної позиції, а з тим – як політична слабкість, що неминуче провокує розширення агресивних намірів. Зокрема, росія вже відкрито погрожує іншим сусіднім європейським країнам, які є членами НАТО. І фахівці переконані, що неминучим наступним кроком росії стане агресія проти сусідніх країн, переважно для того, щоб демонстративно їх «покарати» за підтримку України. Чим може налякати європейське суспільство, яке звикло жити у мирі і безпеці.

Успішні ж дії росії (якщо так станеться) підживлять територіальні претензії Китаю в Індотихоокеанському регіоні, де послабиться впевненість у готовності західних країн захищати своїх східних партнерів і союзників. Такі негативні відчуття можуть поширитись у глобальному масштабі, що суттєво підірве віру у демократичні країни та цінності, які вони сповідують і готові їх захищати²⁰.

Слід також вказати на спроможність Китаю використовувати суперечності між «третіми» країнами для розширення власної впливовості. Так, російська агресія виразно позначила місце

¹⁵ FACT SHEET: Partnership for Global Infrastructure and Investment at the G7 Summit. – <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/05/20/fact-sheet-partnership-for-global-infrastructure-and-investment-at-the-g7-summit/>.

¹⁶ Global Gateway. – https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_en.

¹⁷ Rodríguez A. EU Strategic Compass: The Right Direction for Europe? – <https://www.ispionline.it/en/pubblicazione/eu-strategic-compass-right-direction-europe-35453>

¹⁸ FACT SHEET: Indo-Pacific Strategy of the United States. – <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/11>.

¹⁹ Wu J.J. Defending Taiwan by Defending Ukraine. – https://www.foreignaffairs.com/china/defending-taiwan-ukraine-jaushieh-joseph-wu?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=East%20Asia's%20Coming%20Population%20Collapse&utm_content=20240510&utm_term=FA%20This%20Week%20-%20112017

²⁰ Zagorodnyuk A., et al. A Theory of Victory for Ukraine. – https://www.foreignaffairs.com/ukraine/theory-victory-ukraine?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=How%20China%20Will%20Squeeze%2C%20Not%20Seize%2C%20Taiwan&utm_content=20240524&utm_term=FA%20This%20Week%20-%20112017

Китаю у трансатлантичних відносинах. Оскільки з часом позиція окремих країн ЄС у частині підтримки і допомоги Україні набула характеру сумнівів, це стало підґрунтям певного відмежування (подібно євроскептицизму) таких критично налаштованих країн від союзницьких і партнерських зобов'язань Євросоюзу, і, водночас, посилило невдоволення США неспроможністю ЄС у виробленні швидких політичних заходів підтримки євроатлантичної єдності²¹.

Зі свого боку, щоб утвердитись у якості глобального «незалежного» актора, перед ЄС постає завдання формування і зміцнення «власного незалежного голосу», який не тільки підтвердив би доречність лідерства Євросоюзу у вирішенні глобальних конфліктів, а й не допустив розширення конфронтаційних процесів між США і Китаєм, що, своєю чергою, слугувало б зміцненню євроатлантичних цінностей (насамперед, політичного та економічного змісту) та їх практичного захисту²².

Результативність таких заходів може бути ускладнена, зважаючи на значні економічні зсуви у структурі глобального економічного середовища.

Насиченість світової економіки?

Нинішній стан світової економіки надає численні свідчення того, що процеси глобалізації також зазнають змін – дедалі виразнішого проявляється фрагментація і фрагментеграція. І якщо ще нещодавно йшлося про формування оновлених чинників глобалізаційного прискорення, то сьогодні частіше йдеться про стурбованості, пов'язані з тим, що провідні розвинуті країни втрачають свої лідерські позиції у світовій економіці, а великі висхідні країни, хоча й демонструють значний потенціал для зростання і розвитку (зростання, торгівля, інвестиції), водночас «обрастають» негативними проявами (фіскальні дефіцити, борги, індустріальне забруднення), які вже незабаром можуть поставити під сумнів їхні амбіції на лідерство.

Далі для демонстрації зсувів, які мають вагомe значення для світової економіки і перерозподілу джерел зростання, ми, крім показників і характеристик глобального рівня, звертатимось до показників світових країн-лідерів (з одного боку – США і ЄС як провідних розвинутих економік, з іншого – Китаю, провідного представника Глобального Півдня), що сприятиме кращому представленню світових змін.

Економічна динаміка. Насамперед, звернемо увагу на «позитивні» зсуви, які вказують на підвищення значимості висхідних країн у світовій економіці.

Якщо 1990-і перша половина 2000-х років світова економіка стійко зростала (з середньорічним показником 4-5%), то після Глобальної фінансової кризи (ГФК) вже виразно вимальювався спадний тренд. Значною мірою це було зумовлено тим, що розвинуті країни демонстрували радше символічне зростання (2-3%), а висхідні країни (серед яких виокремлювався Китай) в умовах періодичних кризових проявів не могли належно протистояти кризовим негараздам.

Україні ж так і не вдалося результативно запровадити спочатку стабілізаційну політику, а далі політику зростання і розвитку, отож країна дедалі більше втрачала власні потенційні можливості і віддалялася від світових стандартів добробуту (діаграма «*Темпи економічного зростання...*»²³).

²¹ Alcaro R. More Integration, Less Autonomy: The EU in Europe's New Order. –

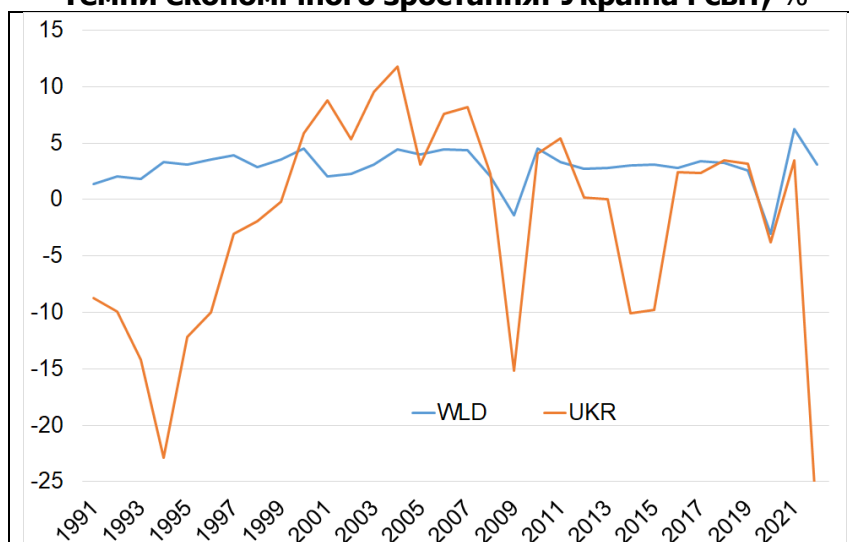
<https://www.jointproject.eu/2022/09/01/more-integration-less-autonomy-the-eu-in-europes-new-order/>

²² Morillas P. The US, China, and the EU in a New Global Order: A World of Two or Three? –

https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/opinion_cidob/seguridad_y_politica_mundial/t/he_us_china_and_the_eu_in_a_new_global_order_a_world_of_two_or_three

²³ Тут і далі, якщо не вказано інше, для міжнародних порівнянь використані дані, наведені у *World Bank Indicators* – <https://data.worldbank.org/indicator/>. Також для позначення економік використовуються визнані трилітерні міжнародні скорочення: USA – США, CHN – Китай, GBR – Велика Британія та ін.

Темпи економічного зростання: Україна і світ, %

Слід зауважити, що нерівномірність економічного зростання і розвитку ніхто не скасовував – країни, особливо висхідні, мають різні успіхи у трансформаційних і реформаторських процесах (врізка «Парадокси зростання»).

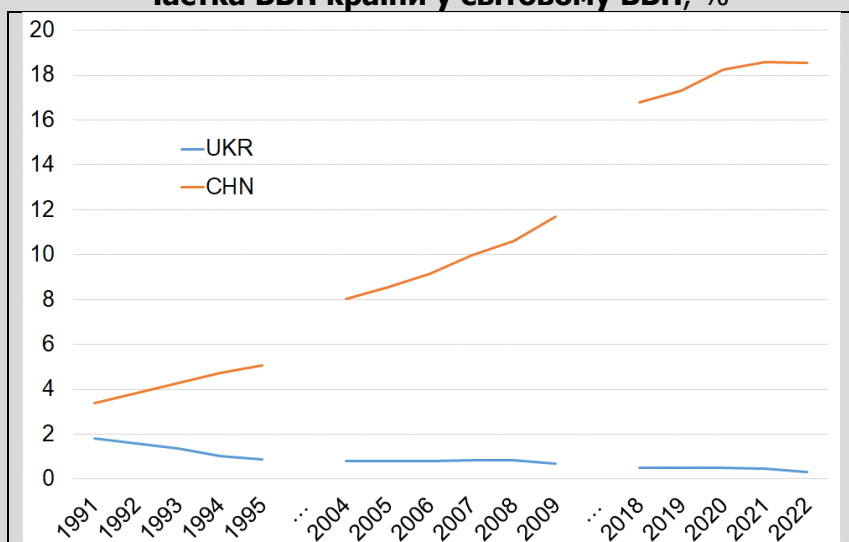
ПАРАДОКСИ ЗРОСТАННЯ

Як не прикро визнавати, однак однією з тих країн, які не досягли успішних трансформаційних зсувів, є Україна.

Може здатись дивним, проте на початку 1990-х років, коли СРСР тільки-но розпався, обсяг українського ВВП всього менше ніж удвічі поступався китайському. А стартові можливості України виглядали багатообіцяюче.

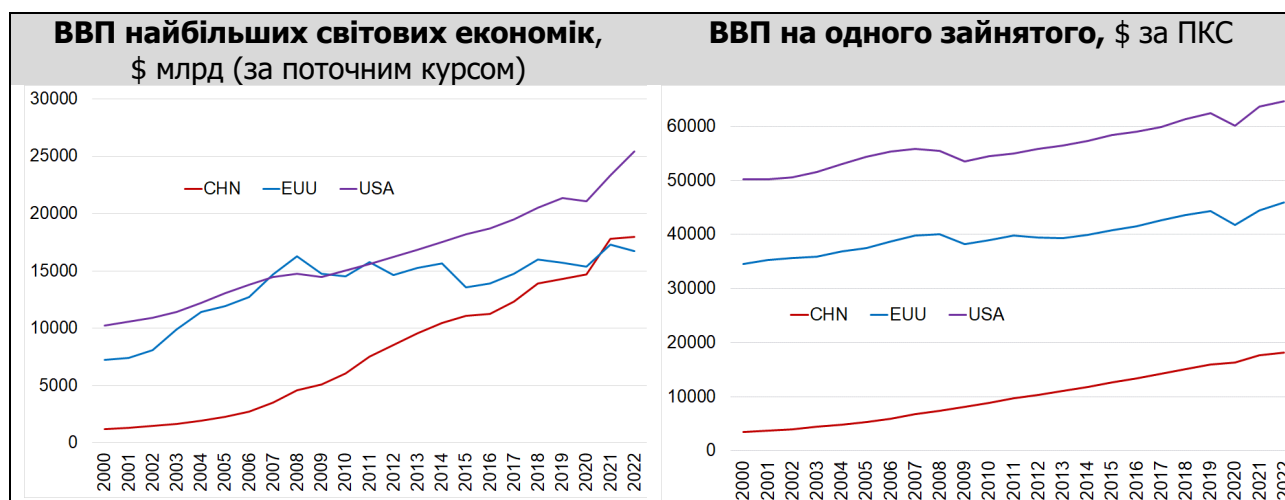
Однак, далі ситуація кардинально змінилась – китайська економіка упродовж чверті століття стрімко зростала, українська ставала все менш помітною у світовому масштабі (діаграма «Частка ВВП країни у світовому ВВП»).

Частка ВВП країни у світовому ВВП, %

Останніми роками закріплюються дві тенденції у світовому розподілі формування доданої вартості. По-перше, частка розвинутих країн у виробленні світового ВВП постійно зменшується (натомість частка висхідних країн послідовно зростає).

По-друге – велика трійка G3 (США, ЄС і Китай)²⁴, не зважаючи на періодичні негативні впливи, продовжує зміцнювати лідерські позиції у світовій економіці (діаграма «*ВВП найбільших світових економік*»). При цьому, продуктивність праці у Китаї ще суттєво поступається продуктивності у США та ЄС (діаграма «*ВВП на одного зайнятого*»). А у ЄС, хоча величина створюваної загалом доданої вартості змінюється незначно²⁵, однак продуктивність праці все ще суттєво перевищує продуктивність Китаю²⁶.

Світова торгівля. Інша сфера, яка демонструє послаблення глобальної економічної динаміки, а останніми роками взагалі перебуває на етапі «розвороту» від вільної торгівлі до фрагментації з елементами торговельних воєн, а також відмови від інститутів, які відігравали досить вагому роль у розвитку, є міжнародні торговельні потоки.

Так, стрімке зростання частки експорту у ВВП до ГФК 2008-2009 рр. (у т.ч. завдяки підтримки експортної моделі розвитку Китаю і ряду інших висхідних країн, переважно азійських) змінилось на загалом спадну тенденцію (діаграма «*Глобальний експорт...*»), що стало відображенням фактичної відмови від регуляторних інститутів на кшталт СОТ, запровадженням нових торговельних мит і обмежень, що дедалі частіше аргументувалося потребами національної (економічної) безпеки.

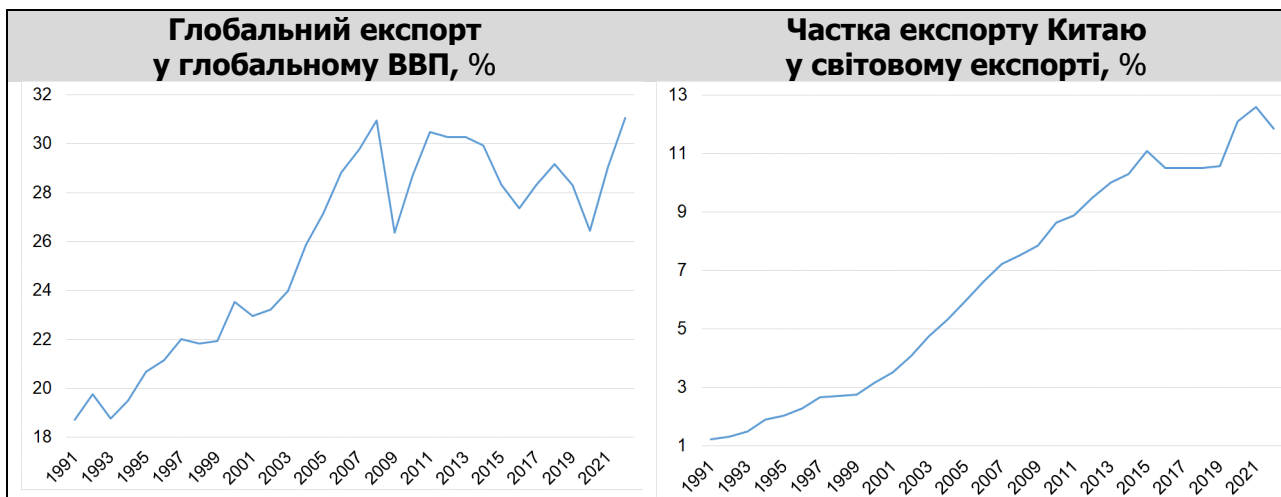
Навіть Китай частково відмовився від експортної експансії, зменшуючи експортні поставки (насамперед на ринки розвинутих країн) і розширюючи внутрішнє споживання (діаграма «*Частка експорту Китаю...*»). Поряд з цим, зменшенню експортної спроможності в багатьох країнах «посприяло» хибне уявлення про позитиви, які привносить імпортозаміщення, одним з поширених механізмів якого є вимоги т.зв. локалізації виробництва (використання значної частки комплектуючих і проміжних виробів національних виробників). Однак, у переважній більшості випадків імпортозаміщення призводило лише до втрати відносних переваг, а з тим і зниження конкурентоспроможності, стримування структурних і технологічних змін²⁷.

²⁴ Ing L.Y., Lin J.Y. Economic Transformation and a New Economic Order. – <https://www.eria.org/uploads/Economic-Transformation-a-New-Economic-Order.pdf>

²⁵ Є підстави стверджувати, що з плином часу у формуванні світового ВВП ЄС дедалі відставатиме від Китаю, а з тим продуктивність економіки ЄС і Китаю вирівнюватиметься. В такому випадку системними є питання, з одного боку, про наслідки поступового зменшення частки ЄС у світовій економіці, з іншого – на скільки збереження культурних, інституційних традицій ЄС зможе компенсувати зменшення економічних вигод.

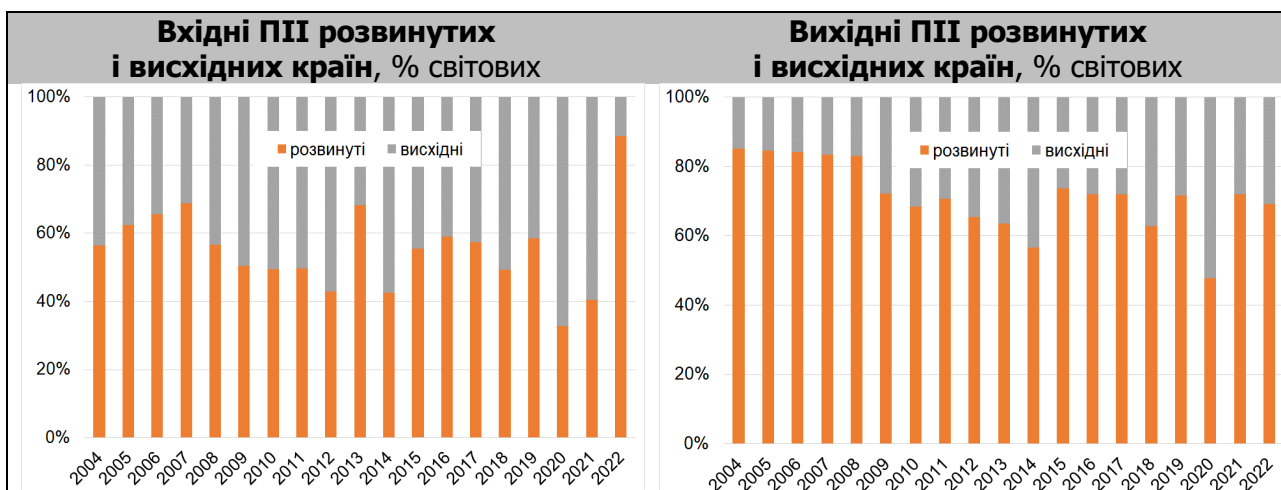
²⁶ У цьому знаходиться і джерело подальшого зростання економіки Китаю. Навіть незначне підвищення продуктивності, зважаючи на чисельність робочої сили, означатиме суттєве нарощування ВВП країни.

²⁷ Ing L.Y., Lin J.Y. Economic Transformation and a New Economic Order. – <https://eria.org/uploads/Economic-Transformation-a-New-Economic-Order.pdf>

Інвестиції. Інвестиційні потоки за останні два десятиріччя також демонструють помітну тенденцію до змін. Так, приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до висхідних країн до середини 2000-х років складав 30-40% загальних обсягів ПІІ, що пов'язувалося з високими ризиками і відносно незначною кількістю великих прибуткових проєктів. Однак, після ГФК, від якої постраждали практично всі розвинуті країни, висхідні країни (особливо Індотихоокеанського регіону, які примножили промислові технологічні потужності) стали приваблювати дедалі більше інвесторів. Відтак, останніми роками частки припливу глобальних ПІІ (вхідні ПІІ, *inflow*) до розвинутих і висхідних країн практично зрівнялися (діаграма «Вхідні ПІІ до розвинутих і висхідних країн»).

Економічне прискорення висхідних країн після ГФК дозволило і ряду таких країн започаткувати вивезення ПІІ до інших висхідних країн. Особливо це активно відбувалося в Індотихоокеанському регіоні. Відтак Китай, Південна Корея, країни АСЕАН, які донедавна були лише отримувачами ПІІ, розбудовували інвестиційні і виробничі мережі технологічних товарів, які переважно експортувались до США, Канади, ЄС та інших розвинутих країн, а з тим дедалі сміливіше входили у світові потоки ринків капіталів. Відтак сьогодні частка висхідних країн у вивезенні за кордон ПІІ (вихідні, *outflow*) перевищує третину світових обсягів експорту ПІІ (діаграма «Вихідні ПІІ розвинутих і висхідних країн»).

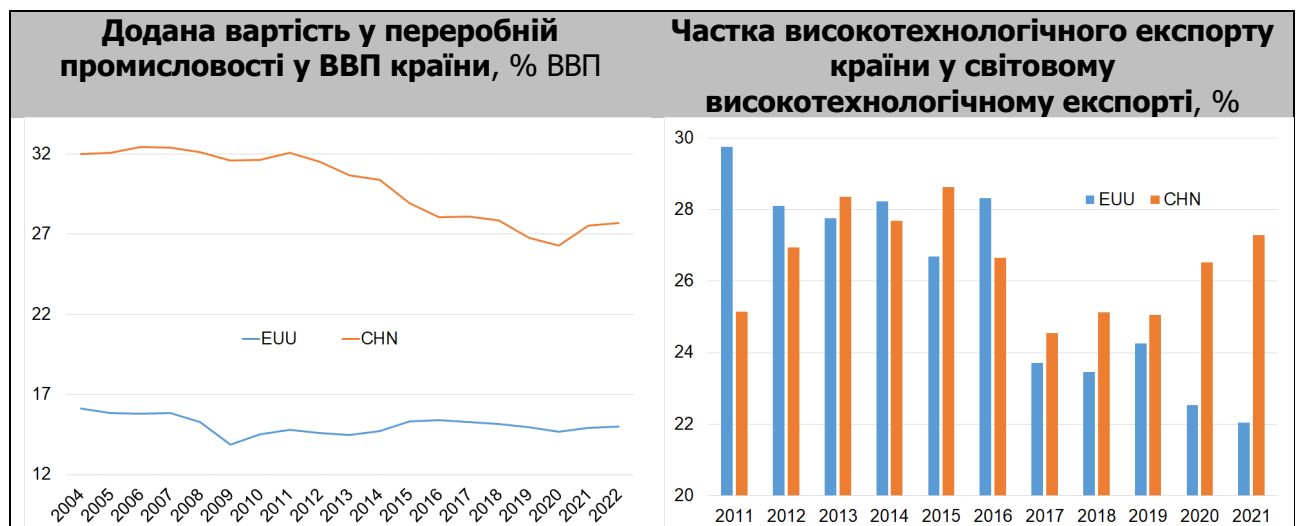
Стосовно вхідних і вихідних інвестицій, то останніми роками відбулося суттєве зростання уваги до їх «коректності» і безпеки, чому саме ЄС приділяє значну увагу. Це зумовлено тим, що ЄС є одним із найбільших іноземних інвесторів у світі, визнаючи при цьому важливість відкритих глобальних ринків. Поряд з цим, прискорюється перетікання інвестицій у вузькі ніші виробничих сфер, пов'язаних з передовими технологіями, переважна більшість яких має принаймні подвійне призначення, і які можуть посилити військовий і розвідувальний потенціал

недружніх країн, а з тим – зможуть використовувати такі можливості проти ЄС або для підриву міжнародного миру і безпеки²⁸. Хоча Єврокомісія опублікувала т.зв. Білу книгу контролю інвестицій, однак поки рівень розуміння можливостей запобігання потенційним ризикам залишається недостатнім (до чого повернемося далі).

Витіснення промисловості. Розширення глобалізації з початку століття, а також надприбутки транснаціональних корпорацій, які ставали можливими завдяки дешевій робочій силі висхідних країн, спонукали до переміщення виробничих потужностей з промислових розвинутих країн до висхідних, що сприяло їх промисловій і технологічній оснащеності. В таких умовах – розширення доступу до відносно дешевого технологічного і споживчого імпорту – промислове виробництво витіснялось з національної економіки. Особливо інтенсивно такі процеси відбувались у Європі.

І сьогодні реалізація завдання досягнення стратегічної автономії не видається легкою, оскільки необхідні значні виробничі ресурси (у т.ч. належні обсяги робочої сили), яких у Євросоюзі недостатньо, а впровадження технологічних новинок за темпами впровадження поступається американській і китайській практикам.

Хоча частка створюваної доданої вартості у переробній промисловості Китаю має тенденцію до зниження, однак вона залишається ще значною (майже вдвічі перевищує відповідну частку для Євросоюзу) (діаграма «Додана вартість у переробній промисловості...»), що слугує базисом продовження зміцнення китайського промислового сектору, супроводжуваного швидкими технологічними змінами.

Це ж підтверджується тим, що частка експорту високотехнологічної продукції ЄС у світовому експорті такої продукції має чітку тенденцію до зниження – за останнє десятиліття така частка зменшилась на 6-8 процентних пунктів (п.п.) – з 28-30% до 22-23%. При цьому частка Китаю (експорті високотехнологічної продукції) після різкого скорочення у 2017-2019 рр. внаслідок торговельної війни між США і Китаєм, а також обмежень на китайський технологічний імпорту підтриманий Євросоюзом, останніми роками відновила зростання, і вже перевищує показник ЄС на 4-5 п.п. (діаграма «Частка високотехнологічного експорту...»). До речі, також наростили частки технологічного експорту у структурі національного експорту інші країни Індотихоокеанського регіону (Корея, Індія, Індонезія), що посилює його (регіону) конкурентні позиції загалом і вказує на переміщення та формування нового глобального центру технологічних виробництв.

²⁸ Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_363

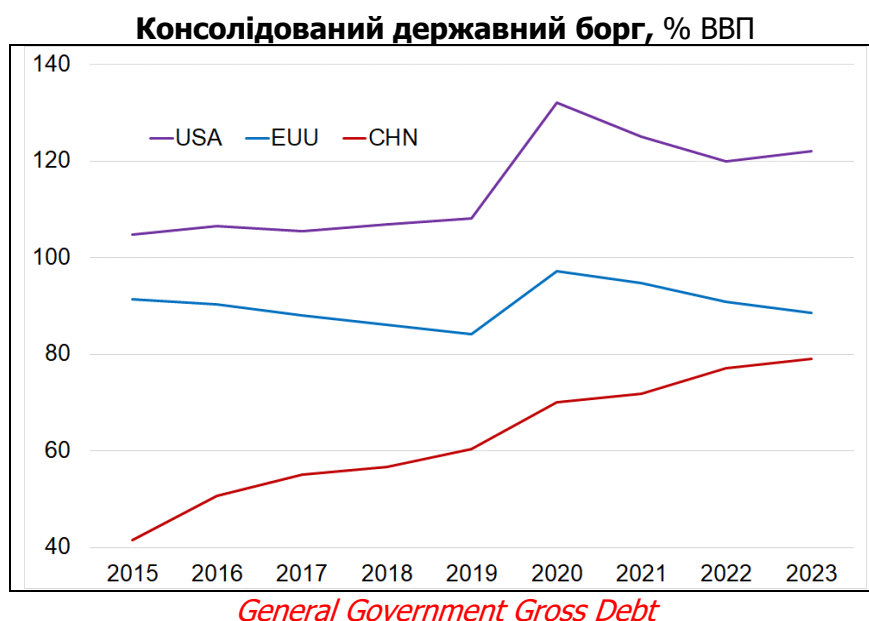
Окремої уваги заслуговує виробництво напівпровідників і чіпів, які є основою технологічних зсувів вже сьогодні. Всього у світі налічується 387 виробничих потужностей, з яких 80% знаходяться у 4 країнах: Японії – 102, Тайвані – 77, США – 76, Китаї – 70²⁹. Хоча лівова частка виробляється у розвинутих країнах, однак Китай демонструє високу динаміку нарощування потужностей і готовий у найближче десятиліття захопити чверть світового ринку.

При цьому слід врахувати, що Китай володіє перевагою, яка може стати вирішальною при посиленні міжнародної напруженості і може призвести до втрати переваги розвинутих країн у вказаній сфері. Справа у тому, що для виробництва напівпровідників потрібні численні критичні мінерали, критичні метали та рідкоземельні елементи (РЗЕ), і в багатьох поставках цих мінералів домінує Китай. Китай контролює 80% світових поставок РЗЕ, для яких США на 100% залежать від імпорту – сьогодні США імпортують 80% РЗЕ безпосередньо з Китаю, а решта опосередковано надходить з Китаю через інші країни, що позначає високі ризики для розвитку³⁰.

Боргове загострення. Стимулювання економічного прискорення звичайно має і вартість, яка, у випадку нераціональної державної політики, може «нейтралізувати» позитиви від економічного розширення і створити негативний тиск на добробут країни. Отож, звернемось до «негативних» зсувів.

Однією з найпоширеніших «пасток» у спробах уряду підтримати економічне прискорення є боргова. В умовах обмеженості державних ресурсів внутрішні і зовнішні запозичення виглядають допустимими для соціально-економічного розвитку країни. Однак, часто забувається, що це позичкові кошти, які країна змушена повертати.

Хоча розвинуті країни у другій половині минулого століття накопичили значні борги, проте одночасно були відпрацьовані механізми їх повернення чи реструктуризації. А з початку 2000-х років більшість розвинутих країн запровадили політику зменшення боргового тиску. Натомість висхідні країни, які «природньо» довгий час не могли розраховувати на отримання недорогих кредитів від розвинутих країн або намагалися підтримати високу економічну динаміку (часто з політичних мотивів), активно «надолжували» недоотримані кошти. Відтак, боргові позиції багатьох висхідних країн швидко погіршувалися (діаграма «Консолідований державний борг»³¹).

²⁹ Semiconductor Market. – <https://www.precedenceresearch.com/semiconductor-market>

³⁰ The Global Semiconductor Supply Chain: Key Inputs. – <https://bbnc.bens.org/semiconductors---page-3-key-inputs>.

³¹ IMF Fiscal Monitor. – <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets/FM>.

Звернемо увагу, що суттєве зростання державних боргів розвинутих країн (навіть тих, які історично мали малі борги) сталося у коронавірусний період, коли країни запровадили безпрецедентні заходи захисту країни від коронавірусної кризи. Це помітно відрізняється від обмеженості заходів, які могли собі дозволити навіть великі висхідні країни, у т.ч. такі, які услід за Китаєм намагалися втілювати політику «(майже) нульового ковіду».

Поряд з цим, зазначимо, що й розвинуті країни чи союзи таких країн мають певні специфічні ускладнення, які перешкоджають втіленню бажаних змін. Це чітко проявляється у Євросоюзі, де відсутність фіскального союзу означає і відсутність централізованого контролю та швидкого реагування на глобальні загрози (як зокрема довге узгодження рівня допомоги Україні у перші тижні вторгнення) чи навіть недобросовісну економічну практику (державна підтримка китайською державою своїх державних і приватних компаній у їх експансії на європейські ринки), що шкодить відкритому економічному простору ЄС.

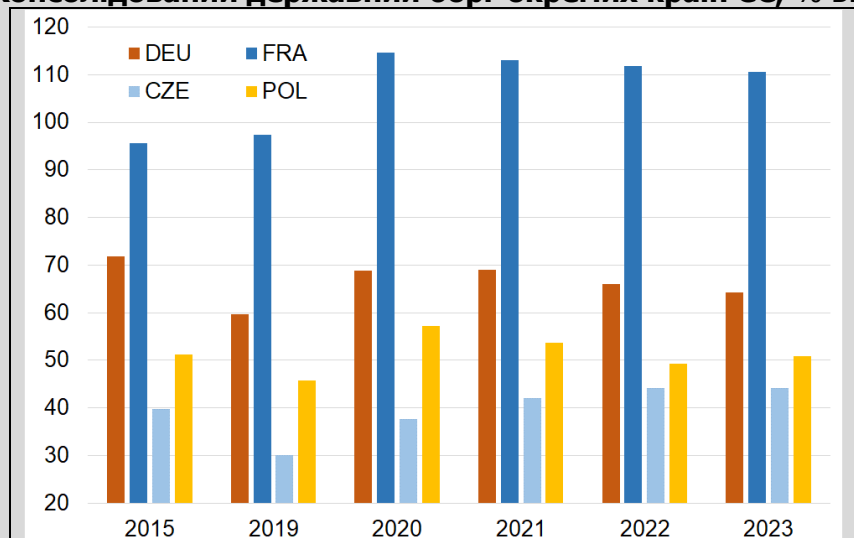
Ще однією проблемною сферою ЄС є вкрай неоднорідні фіскальні і боргові позиції. Історично провідні країни Європи є переважно донорами загальноєвропейських бюджетів і фондів. Однак, сьогодні, коли їх боргові позиції порушилися, настрої фінансування спільних витрат суттєво змінились (врізка «*Боргові позиції країн ЄС*»).

БОРГОВІ ПОЗИЦІЇ КРАЇН ЄС

Одним з показників готовності країн Центральної та Східної Європи до ЄС були т.зв. Маастрихтські (Копенгагенські) критерії, якими зокрема визначались рівні (коливань) найвагоміших макроекономічних індикаторів. До таких належить і рівень боргу державних фінансів. Вважалось, що державний борг, який не перевищує 60% ВВП, (за інших рівних умов) цілком зможе бути безпечно профінансований (через внутрішні і зовнішні запозичення).

Кандидати на вступ першої хвилі у 2004р. переважно дотримувались вимог Маастрихтських критеріїв, і мали як відносно збалансовані бюджети (дефіцит не вище 3% ВВП), так і помірний борговий тиск. Поряд з цим, «старі» члени ЄС, хоча й намагалися проводити збалансовану фіскальну політику, періодично відходили від формальних обмежуючих зобов'язань. В таких умовах нові країни-члени ЄС (країни Балтії, Чехія, Польща та ін.) сьогодні перебувають у значно кращому (збалансованішому) стані державних фінансів (діаграма «*Консолідований державний борг окремих країн ЄС*»).

Консолідований державний борг окремих країн ЄС, % ВВП

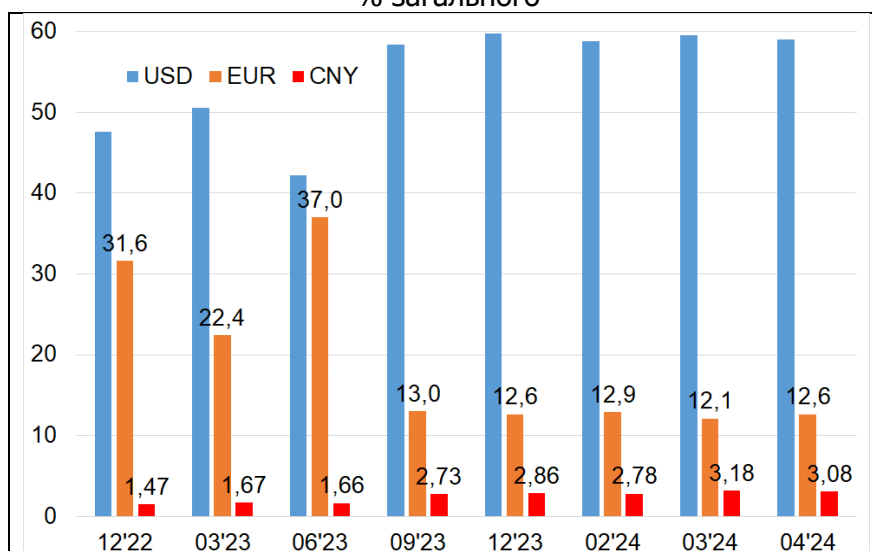
Звичайно, перерозподіл фінансування спільних витрат Євросоюзу міг би сприяти зближенню фіскальних позицій його країн-членів. Однак, краще збалансовані бюджети спостерігаються у малих країнах, і не зможуть помітно змінити структуру фінансових потоків ЄС загалом.

Також слід вказати на ще одну суттєву відмінність між борговими позиціями розвинутих і висхідних країн. Відмінність, яка стосується зовнішніх боргів. Оскільки провідні світові валюти користуються попитом у всьому світі, то й борги, які номіновані у таких валютах, мають різну «вагу» для боржників.

Розвинутим країнам, якими б великими боргами вони не були обтяжені, не буде проблем покрити борги у власній валюті або іншій твердій валюті, оскільки конвертація таких валют не викличе ускладнень. Висхідні країни зазвичай мають вкрай обмежений запас твердої валюти, а національна валюта таких країн далеко не всіма приймається. Тому рівень ризику боргів у міжнародних валютах суттєво різниться для розвинутих і висхідних країн.

Зміцнення доларизації? Запровадження санкційної політики проти росії виявило суперечливий вплив на глобальне економічне середовище. В той час, коли Євросоюз дійсно максимально скоротив торгівлю з росією, Китай не лише відкрив свій ринок для експорту російських енергоносіїв, а й став важливим джерелом імпорту для Росії. При цьому, Китай став найбільшим постачальником не тільки комерційних товарів, але і все частіше компонентів подвійного призначення, які підпадають під західний експортний контроль³².

**Частка долара, євро та юаня у міжнародних розрахунках через SWIFT,
% загального**

Тобто, Китай зовсім не відмовлявся від розширення торгівлі на вигідних для себе умовах. Втім, видається, що Китай переслідував значно важливішу для себе ціль – посилення значимості юаня у міжнародних розрахунках. Так, Китай використав вторгнення росії до України і пов'язані з цим західні санкції, щоб підштовхнути до дедоларизації світової економіки. Торгівля Китаю з Росією зараз в основному розраховується в юанях, розширення розрахунків за імпорт нафти (з країн Перської затоки) також в юанях – перші кроки для заміни нафтодоларів нафтоюанями. Дедалі активнішими є спроби ввести у міжнародні розрахунки навіть між третіми країнами юань, щоб просувати дедоларизацію.

Однак, навіть за таких умов долар поки не вдалося поколивати, хоча частка євро у міжнародних розрахунках зрозуміло суттєво зменшилася. Частка ж юаня, хоча дещо зростає, проте на за рахунок долара, який ще більше «відірвався» від інших валют (діаграма «*Частка долара, євро та юаня у міжнародних розрахунках через SWIFT*»³³).

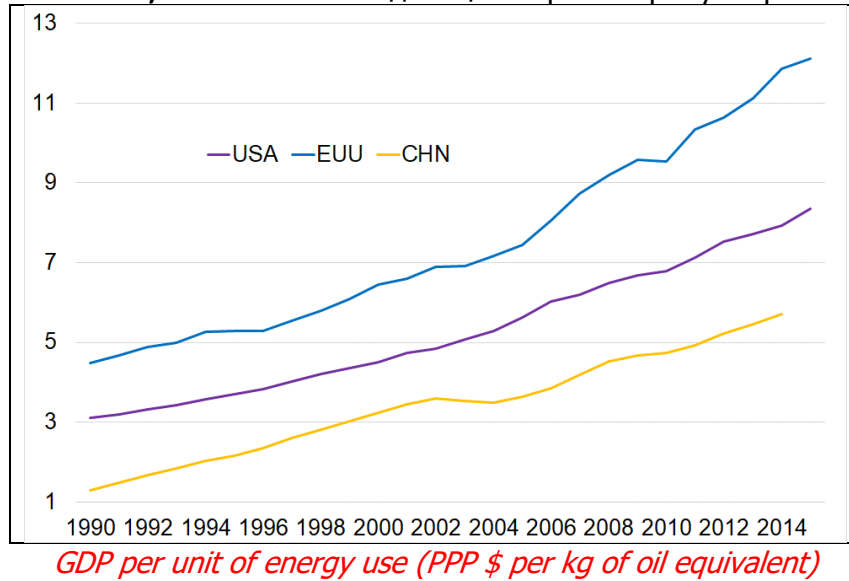
³² Sher N. Behind the Scenes: China's Increasing Role in Russia's Defense Industry. – <https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/05/behind-the-scenes-chinas-increasing-role-in-russias-defense-industry?lang=en>

³³ Most used currency in the world for international payments in SWIFT. – <https://www.statista.com/statistics/1189498/share-of-global-payments-by-currency/>

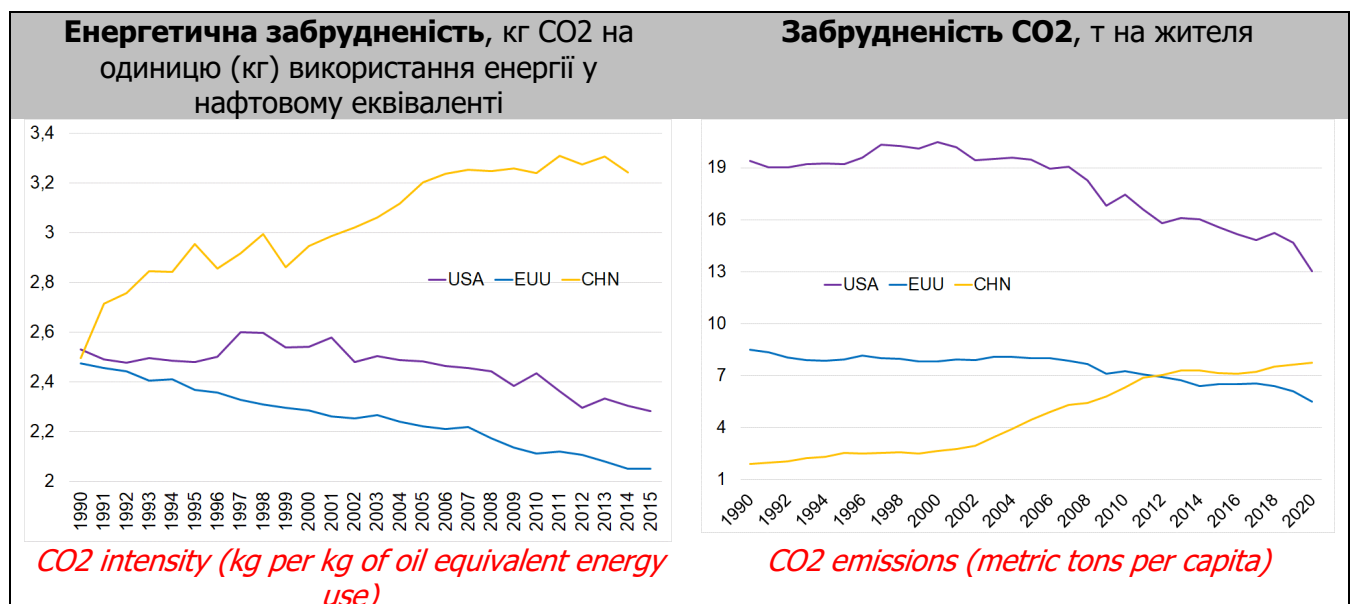
Захист довкілля. Економічне прискорення вимагає зростаючих витрат країни на енергетичні та сировинні ресурси, доступ до яких (зокрема видобування) часто супроводжується шкодою навколишньому середовищу. Так само утилізація сировинних ресурсів на низькотехнологічних виробництвах значно шкідливіша, ніж на сучасних «зелених», якими переважно володіють провідні розвинуті країни.

До середини 2010-х років, хоча проблема охорони природи вже стояла, однак вона (проблема) ще не набула гостроти, а дедалі більше використання енергетичних ресурсів утримувало конкурентні переваги індустриальних країн, дозволяючи нарощувати ВВП. А кращі технології забезпечували вищу енергоефективність (створювану додану вартість на одиницю енергетичних витрат) розвинутим країнам (діаграма «Енергоефективність»).

Енергоефективність, ВВП за ПКС на одиницю затрат енергії у нафтовому еквіваленті

При цьому, відбувалося не лише надмірне використання енергоресурсів, а й спостерігалися значні викиди продуктів вуглецевої переробки, що є джерелом екологічного забруднення і чинником кліматичних дисбалансів. Розвинуті країни з початку 2000-х років ухвалили низку політичних заходів, спрямованих на зменшення шкоди навколишньому середовищу. Висхідні ж країни значно менше уваги звертали на забруднення, вважалось, що економічні вигоди перекрыють шкоду, завдану екологічній системі країни і регіону. Відтак, забрудненість, спричинена динамічними висхідними країнами, продовжувала зростати (діаграма «Енергетична забрудненість»).

Як наслідок, обсяги викидів забруднюючих речовин, в той час як зменшувались у розвинутих країнах, продовжували помітно збільшуватись у висхідних країнах (діаграма «*Забрудненість CO₂*»). Це можна було б вважати власною проблемою таких висхідних країн, однак шкідливі речовини легко поширюються (повітрям, водою) і не знають кордонів, тобто спричиняють глобальну шкоду.

Зважаючи на актуальність завдань зеленого переходу для всіх країн, Китай докладає зусиль для того, щоб стати лідером у його впровадженні для висхідних країн, насамперед тих, для яких досягнення цільових критеріїв може бути вкрай утруднено внаслідок недостатньої фінансової спроможності. Тобто, як вже стало звичним, Китай готовий профінансувати частину витрат, а у якості «компенсації» посилити власне глобальне лідерство серед висхідних країн³⁴. При цьому, припускається, що вказане фінансування відбуватиметься у юанях, тому водночас відпрацьовуватиметься ціль підвищення міжнародного статусу юаня (і у «кращому випадку» дедоларизації).

Напрями посилення економічної безпеки

Зростання значимості висхідних країн у формуванні сучасного світоустрою вже незаперечний факт. Відтак слід прийняти висхідний світ, яким би суперечливим і нестійким він не здавався, і саме в ньому шукати підтримку політикам цивілізованого зростання і розвитку. Тим більше не можна допустити, щоб нинішнє століття стало свідком народження світового порядку, в якому авторитарні режими можуть знищити справедливість і свободу.

Інституційні механізми послаблення ризиків. У нинішньому геополітичному контексті, де домінує зростаюча технологічна конкуренція, а економічна залежність між країнами посилюється (що є одним з наслідків глобалізації та відкритості), межі між економікою та безпекою дедалі більше розмиваються. Кризи глобального масштабу (такі як пандемія COVID-19, російська агресія, перетворення залежності на зброю чи навіть посилення суперництва між США і ЄС³⁵) виокреслили ризики, притаманні надмірній залежності (енергетичній, ланцюгів поставок), які напевне можуть поставити під загрозу функціонування демократичних суспільств і розвинутих економік³⁶, у т.ч. Євросоюзу, що матиме критичне значення для майбутнього України. Тому у цьому підрозділі увага зосереджена на можливостях захисту системи європейської безпеки, окремі завдання котрої ми розглядали дещо раніше³⁷.

Слід вказати, що розвинуті країни ще у докоронавірусний період почали шукати інституційні механізми протидії системним ризикам. У цьому контексті заслуговує на увагу створення Ради з торгівлі та технологій ЄС-США (ТТС), яка, крім нагальних питань економічної, торговельної та технологічної політики, зосерджувалась і на питаннях економічної безпеки. Практична цінність Ради одразу відчула Україна, коли після початку вторгнення партнерським країнам потрібно було швидко координувати експортний контроль та інші санкційні заходи³⁸.

Більше того, в рамках ТТС формувались завдання трансатлантичної протидії Китаю, що взаємоузгоджувалось із стратегічними завданнями провідних розвинутих країн в Індо-Тихоокеанському регіоні (через альянси AUKUS і Quad).

³⁴ A Chinese Marshall Plan in the Green Economy Era, Huang Yiping suggests. – https://www.eastisread.com/p/a-chinese-marshall-plan-in-the-green?utm_source

³⁵ Open strategic autonomy: illusion or reality? – <https://www.ispionline.it/en/publication/open-strategic-autonomy-illusion-or-reality-175757>

³⁶ Borrell J. Economic security: a new horizon for EU foreign and security policy https://www.eeas.europa.eu/eeas/economic-security-new-horizon-eu-foreign-and-security-policy_en

³⁷ Наміри до зближення чи готовність до роз'єднання. / К.: Центр Разумкова. – <https://razumkov.org.ua/statti/namiry-do-zblyzhennia-chy-gotovnist-do-roziednannia>

³⁸ Trade and Technology Council: is it really enhancing dialogue? – <https://www.ispionline.it/en/publication/trade-and-technology-council-is-it-really-enhancing-dialogue-175778>

Одним з визначальних кроків у напрямі економічної безпеки було представлення 20 червня 2023 р. Європейської стратегії економічної безпеки (EU Economic Security Strategy), метою якої були оцінки сучасних викликів і ризиків, і з тим – визначались плани Брюсселю у частині детальнішого регулювання правил інвестиції і торгівлі для європейських компаній в інших країнах світу. Зокрема, заборони європейському бізнесу виготовляти найважливіші сучасні технології – суперкомп'ютери, штучний інтелект і передові мікросхеми – у Китаї та подібних країнах, «...з якими існують розбіжності у ціннісних питаннях, моделях та інтересах»³⁹.

Водночас були сформовані інституційні механізми, спрямовані на захист від недобросовісної конкуренції, зокрема:

- *Інструмент боротьби з примусом (Anti-Coercion Instrument – ACI)*, для захисту інтересів європейських компаній, коли їм загрожує небезпека за кордоном,
- *Регулювання використання іноземними компаніями субсидій (Foreign Subsidy Regulation – FSR)* для забезпечення рівних умов на єдиному європейському ринку,
- *Міжнародні правила закупівель (International Procurement Instrument – IPI)*.

Також у рамках Європейського зеленого курсу Єврокомісія запровадила так званий Механізм прикордонного вуглецевого коригування (Carbon Border Adjustment Mechanism – CBAM) для захисту європейських виробників від недобросовісної конкуренції та просування вищих екологічних стандартів за кордоном. А у контексті штучного інтелекту був розроблений т.зв. добровільний Кодекс поведінки у сфері штучного інтелекту G7 (G7's voluntary AI Code of Conduct). Водночас, Єврокомісія ухвалила п'ять ініціатив зі зміцнення економічної безпеки Європейського Союзу в умовах війни Росії проти України і у період зростання геополітичної напруженості та глибоких технологічних зрушень⁴⁰.

При цьому, європейська система економічної безпеки, як це вже стає звичним, є значно стриманішою (порівняно із США) у частині відносин з Китаєм загалом і ризиків, які виходять з китайської експансії зокрема. Значною мірою це зумовлено не лише європейськими традиціями дипломатії, а й тим, що низка європейських країн (Німеччина, Італія) мають з Китаєм вже встановлений інтенсивний економічний обмін⁴¹. Це не суперечить намірам Євросоюзу повернутись у рамках стратегічної автономії до прискорення подвійного переходу (зеленого і цифрового), у т.ч. для відновлення висококонкурентних позицій у глобальному виробництві напівпровідників, електромобілів, штучного інтелекту, квантових обчислень, біотехнологій та інших стратегічних товарів і послуг.

Особливої уваги на рівні ЄС (у сьогоднішньому контексті ситуації у Європі, у т.ч. з врахуванням продовження російської агресії) потребує покращення координації експортного контролю⁴² за об'єктами, які мають як цивільне, так і оборонне призначення (такі як передова електроніка, хімічні речовини, ракетні технології), а також недопущення, щоб вони використовувалися для підризу безпеки та прав людини⁴³. Це ж стосується вихідних інвестицій⁴⁴, якими можуть експортуватись до третіх країн технологічні досягнення, які при некоректному використанні можуть принести значну шкоду і втрати людству.

³⁹ У ЄС хочуть заборонити європейським компаніям виробляти найважливіші технології у Китаї. – <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/06/20/7164027/>.

⁴⁰ Наміри до зближення чи готовність до роз'єднання. / К.: Центр Разумкова, 2024. – <https://razumkov.org.ua/statti/namiry-do-zblyzhennia-chy-gotovnist-do-roziednannia>

⁴¹ Trade and Technology Council: is it really enhancing dialogue? – <https://www.ispionline.it/en/publication/trade-and-technology-council-is-it-really-enhancing-dialogue-175778>

⁴² White Paper on export controls. – <https://circabc.europa.eu/ui/group/aac710a0-4eb3-493e-a12a-e988b442a72a/library/a44df99c-18d2-49df-950d-4d48f08ea76f/details?download=true>

⁴³ Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_24_363

⁴⁴ White Paper on outbound investment. – <https://circabc.europa.eu/ui/group/aac710a0-4eb3-493e-a12a-e988b442a72a/library/51124c0d-58d8-4cd9-8a22-4779f6647899/details?download=true>

Південь коригує Південь. На жаль, слід визнати, що послаблення протиставлення і протистояння між розвинутими і висхідними країнами (яке значною мірою відображається у протистоянні між США і ЄС з одного боку та Китаєм з іншого) не буде легким і швидким. Одним з небагатьох дієвих заходів є знаходження «посередника», який би не сприймався «чужинцем» у колі як розвинутих, так і висхідних країн, і якому були б зрозумілі як загальні світові тривоги (клімат, пандемії, ядерна загроза), так і специфічні, притаманні висхідним країнам (добробут, зайнятість, державна неспроможність).

Хоча Китай визнається багатьма висхідними країнами у якості ідеологічного та економічного лідера Глобального Півдня, однак далеко не всі згодні «підігравати» його (Китаю) амбіціям. Більше того, дедалі чіткіше проявляється й інша закономірність. Як вказувалось⁴⁵, до Китаю «тяжіють» географічно віддалені країни, натомість географічно близькі не проявляють завзяття і радості з приводу посилення впливу Китаю у регіоні. А рівень конфліктності і протистоянь між Китаєм і його сусідами які «примикають» до Південно-Китайського моря, з року в рік демонструє тенденцію до посилення і радше є свідченням регіональних ризиків, а не вигод.

Штучні острови, військові бази, провокативні навчання мають слугувати демонстрацією того, хто у регіоні «хазяїн». Нещодавно була оприлюднена карта територій, які Пекін вважає своєю власністю. Виявляється, що Китай претендує на більшу частину Південно-Китайського моря, охоплюючи території, які міжнародним правом визнаються частинами економічних зон суверенних країн (Індонезії, В'єтнаму, Філіппін, Малайзії), чим фактично намагається перетворити зовнішнє море на внутрішнє. Поки такі дії не є критичними, проте дуже нагадують процеси, з яких починалась російська агресія проти України на початку нового тисячоліття.

Висхідні країни для протидії «старим» чи новим агресивним сусідам ще не мають належного досвіду скоординованих рішень, однак потребують такого лідера, який був би прихильником мирного співіснування і вже має досвід втілення відповідної політики. Відтак – демократичні країни вже можуть отримати гідного союзника, представника Глобального Півдня – Індію, яка може зайняти важливу нішу посередництва між розвинутими і висхідними країнами.

Так, Індія, зважаючи на послаблення росії і зміцнення Китаю, дедалі більше зорієнтовується на політичній та економічній взаємодії з іншими партнерами, які не приймають зазіхань на лідерство Китаю і відверто тяжіють до розвинутих країн. Такі зусилля Індії знаходять підтримку і у ЄС⁴⁶.

Стратегія співробітництва в Індо-Тихоокеанському регіоні 2021р.⁴⁷ стала першим визнанням політиками ЄС важливості регіону на стратегічному рівні та визначила основні принципи зміцнення багатостороннього співробітництва та рівних економічних умов в Індо-Тихоокеанському регіоні, включаючи безпеку⁴⁸.

Євросоюз вже залучив до Ради з торгівлі та технологій (ТТС) Індію. Іншим стратегічним прикладом такого тяжіння Індії є активізація переговорів про вільну торгівлю з Європейським Союзом та Великою Британією, вірогідність втілення якої суттєво зросла після підписання ЗВТ з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ, у складі Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія). Важливою є участь Індії в ініціативі «Стійкий ланцюг поставок»

⁴⁵ Вибір Тайваню: можливі наслідки. / К.: Центр Разумкова. – <https://razumkov.org.ua/komentari/vybir-taivanu-mozhlyvi-naslidky>

⁴⁶ Трансформації у Індо-Тихоокеанському лідерстві. / К.: Центр Разумкова. – <https://razumkov.org.ua/statti/transformatsii-u-indotykhookeanskomu-liderstvi>

⁴⁷ EU Strategy for cooperation in the Indo-Pacific. – <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7914-2021-INIT/en/pdf>

⁴⁸ Future-proofing EU security and defence policies in the Indo-Pacific: doubling down with friends. – <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/future-proofing-eu-security-and-defence-policies-in-the-indo-pacific-doubling-down-with-friends/>.

(Resilient Supply Chain Initiative⁴⁹), де вагому роль у її реалізації відіграють Японія та Австралія, які, своєю чергою, є центрами тяжіння для багатьох країн Індо-Тихоокеанського регіону⁵⁰. Такі напрями політичних дій визнають економічну та технологічну важливість Індії для майбутнього та як головного регіонального опонента Китаю⁵¹.

Зауважимо, що в таких умовах зміцненню позицій Індії в Південній Азії та Індо-Тихоокеанському регіоні сприяють і власні інтереси Європи у вільній торгівлі та стійкості ланцюгів поставок, зменшення впливу китайського фактору у поставках стратегічних ресурсів – ризики, посилення яких визначатиме і зростаючу економічну залежність Європи від Китаю⁵². Поряд з цим, нинішні «тліючі» інтенсивності протистояння означають, що подальша поляризація індійсько-китайських відносин в Індійському океані викликатиме загальне зростаюче занепокоєння мілітаризацією регіону, а тому ставатиме проблемою не тільки для Індії, але і для США та Європи⁵³.

Поряд з цим, Індія розширює зусилля і на східному напрямі. Закон «Східна політика» (Act East Policy) призвів до інституційних та політичних змін, спрямованих на зміцнення економічних і політичних стратегічних зв'язків з Південно-Східною Азією, Східною Азією, Океанією та острівними державами Тихого океану⁵⁴, і відповідає зростаючим намірам країни стати провідною державою і у Індо-Тихоокеанському регіоні, що значною мірою співвідноситься з потребами глобальної демократизації.

Український приклад для наслідування. Україна вже надала низку уроків для світу, і серед найцінніших виокремлюються події навколо Тайваню. Якби Китай отримав контроль над Тайванем, то економічні втрати та збої в ланцюжках поставок змогли б бути пом'якшені з часом. Але геостратегічний зсув на користь авторитарного експансіонізму Китаю завдав би шкоди сучасному світоустрою на десятиліття⁵⁵.

Важливий український сигнал вказує на те, що країна (у випадку агресивного нападу на неї) може розраховувати на потужну підтримку з боку партнерських країн лише в тому випадку, якщо проявить послідовність і героїзм у частині самооборони і захисту власної держави. Тільки-но українці продемонстрували готовність боротися за свою демократію, решта світу була готова допомогти. І найближчими роками доля Тайваню, як і України, стане вирішальним тестом на те, чи світовим демократіям вдасться не зазнати невдачі.

Поряд з цим, хоча боротьба України за власну незалежність і свободу сприяла зміцненню Європейського Союзу, проте сьогодні і серед європейських країн проявляються наміри перерозподілу, що притаманно агресивно налаштованим авторитарним країнам і не повинно мати місця у цивілізованому середовищі.

⁴⁹ Resilient Supply Chain Initiative. – <https://initiatives.weforum.org/global-supply-resilience-initiative/home>

⁵⁰ Саміт БРІКС – час для консолідації чи конфронтації? / К.: Центр Разумкова. – <https://razumkov.org.ua/images/2023/07/12/2023-MATRA-I-KVARTAL-11.pdf>

⁵¹ A Strategy to Securitise the Economy? The EU's Partnerships in the Indo-Pacific. – <https://www.isdp.eu/event/a-strategy-to-securitise-the-economy-the-eus-partnerships-in-the-indo-pacific/>

⁵² Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти. Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. / К.: Центр Разумкова, 2023. –

https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf

⁵³ Трансформації у Індо-Тихоокеанському лідерстві. / К.: Центр Разумкова. –

<https://razumkov.org.ua/statti/transformatsii-u-indotykhookeanskomu-liderstvi>

⁵⁴ ... насамперед, йдеться про Японію, Австралію, Сінгапур, В'єтнам, Філіппіни та Індонезію.

⁵⁵ Wu J.J. Defending Taiwan by Defending Ukraine. – https://www.foreignaffairs.com/china/defending-taiwan-ukraine-jaushieh-joseph-wu?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=East%20Asia's%20Coming%20Population%20Collapse&utm_content=20240510&utm_term=FA%20This%20Week%20-%2020112017

Україна завойовує свою свободу і незалежність. Напевне і Євросоюз, маючи такий приклад, зможе наслідувати власні демократичні традиції.

Вибори до ЄС – виклики і ризики помірні

Результати виборів до Європарламенту, які проводились на початку червня 2024 р., не виявилися надто несподіваними. Більше того, процес формування загальноєвропейських інститутів та їх запровадження у дію не будуть швидкими. Тим більше практичні результати миттєво не проявляться. Водночас, дедалі чіткіше будуть проявлятися обриси оновлення Євросоюзу.

Політична складова. Незважаючи на те, що праворадикальні (ультраправі) партії досягли успіху на цих виборах, однак, по-перше, виборчий успіх виявився значно помірнішим, ніж напередодні передбачалося, по-друге – центристські політичні сили продовжують утримувати більшість. І тут вимальовується дещо неочікувана можливість для європейського оновлення, яка значною мірою ґрунтується на готовності і спроможності центристських та ультраправих партій співпрацювати не лише в рамках окремих політичних рішень, а й у п'ятирічній перспективі. Насамперед, що є найважливішим для нас – українців – у ставленні до боротьби України проти агресора.

Ще задовго до виборів, проявлялись сигнали стосовно того, що парламентський лідер – Європейська народна партія (ЄНП) – не виключає співпраці з «консерваторами та реформістами», яких неформально очолює прем'єрка Італії Джорджія Мелоні. Нагадаємо, Мелоні є лідером партії «Брати Італії», яка позиціонується як праворадикальна. На початку своєї політичної кар'єри Мелоні була прихильницею добрих стосунків з росією, і навіть була противницею запровадження жорстких санкцій проти росії після початку агресії 2014 р. Однак широкомасштабна російська війна проти України змінила не лише риторику, але й практичні підходи італійських правих⁵⁶. Варто відзначити, що для Мелоні підтримка України є одним з наріжних елементів її зовнішньої політики, і ця підтримка полягає не лише в численних заявах, але й у практичних діях – сьогодні Італія надає Україні значну військову підтримку, що очевидно спрямовано на загальне підвищення ролі Італії у системі європейської безпеки.

Поряд з цим, є підстави припускати, що італійські ультраправі можуть посилити співпрацю з французькими, яких очолює Марін Ле Пен, принаймні у частині війни в Україні. Доречно також нагадати, що ще на початку березня з заявою на підтримку України і засудженням агресора виступила головна опонентка президента Франції Емманюеля Макрона - Марін Ле Пен, яка до цього вважалась безумовним прихильником росії⁵⁷. Не виключено, що заява Ле Пен мала кон'юнктурний передвиборчий характер⁵⁸, однак не можна виключати, що у європейців дедалі більше посилюється неприйняття агресора та його варварських дій.

Економічні перспективи. Вказане посилення співпраці і взаємодії між «історичними» політичними опонентами у нових владних інститутах видається найбільш актуальним для подальшого розвитку Євросоюзу. Інакше – Європа ставатиме менш зрозумілою і передбачуваною, а отже, і менш привабливою для міжнародних інвесторів⁵⁹. Оскільки ЄНП зберігає лідерство у новому Європарламенті, то напевне і Урсула фон дер Ляєн буде висунута наступним президентом Єврокомісії. В такому випадку зрозумілими стають провідні пріоритети

⁵⁶ Вихід Італії з ініціативи «Один пояс один шлях». / К.: Центр Разумкова. – <https://razumkov.org.ua/statti/vykhid-italii-z-initsiatyvy-odyn-poias-odyn-shliakh>.

⁵⁷ "Putin's friend" Le Pen criticises Russia's war against Ukraine. – <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/03/14/7446404/>

⁵⁸ Амбіції Франції на лідерство – реалістичність втілення. / К.: Центр Разумкова. – <https://razumkov.org.ua/statti/ambitsii-frantsii-na-liderstvo-realistychnist-vtilennia>

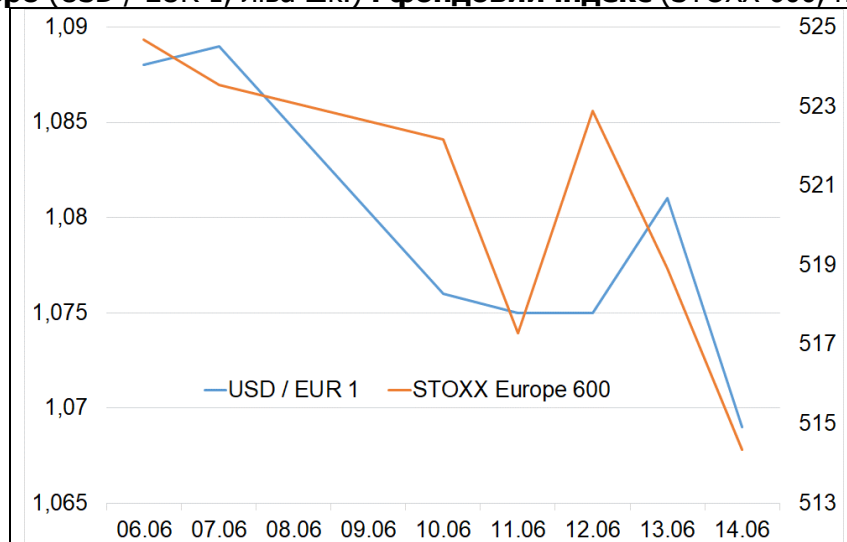
⁵⁹ European elections: What a shift to the right could mean for the economy and markets. – <https://www.hellenicshippingnews.com/european-elections-what-a-shift-to-the-right-could-mean-for-the-economy-and-markets/>.

економічної політики – питання безпеки, оновлення промислової політики, продовження або пом'якшення (як «поступки» ультраправим)⁶⁰ правил зеленого переходу.

Підкреслимо, важливим для Євросоюзу у економічній сфері є те, як швидко вдасться сформуванню керівні органи і визначитись з головними завданнями, а також на скільки європейський бізнес прийматиме нову економічну політику. Ще зарано робити якісь аналітичні висновки про ставлення бізнесу до результатів виборів, оскільки виборчі невизначеності ще не могли розвіятися. Однак, все ж звернемо увагу на те, що упродовж першого тижня валютний і фондовий ринок ЄС надали певні сигнали.

Так, євро зазнав досить помітного послаблення – курсове значення (доларів за одиницю євро) знизилось на 2 центи. Так само і провідний фондовий індекс європейських акцій STOXX 600 зазнав зниження (діаграма «Курс євро і фондовий індекс»). Втім, заради справедливості, вкажемо, що індекс STOXX 600 у середині травня досяг свого історичного максимуму (525,59), тобто нинішнє зниження може означати лише корекцію, а не фундаментальну втрату вартості, пов'язану з політичними подіями і процесами, насамперед у частині посилення представництва праворадикальних партій у загальноєвропейських владних інститутах.

Курс євро (USD / EUR 1, ліва шк.) і фондовий індекс (STOXX 600, права шк.)

Не викликає сумніву, що здатність таких партій здійснювати реальний вплив у Європарламенті залежатиме від того, наскільки вони зможуть об'єднуватись для досягнення спільних або узгоджених цілей. Для нас, українців, ключовим стане їх спроможність і готовність продовжувати підтримку України, яка на сьогодні є беззаперечною⁶¹. І сьогодні у нас є підстави сподіватись на продовження і посилення такої підтримки.

⁶⁰ Жорсткі правила і терміни реалізації у Європі зеленого переходу піддаються праворадикальними партіями значній критиці з-за високої вартості втілення такої політики.

⁶¹ Голосування в парламенті стабільно проходить з високою підтримкою України – у переважній більшості випадків чисельність позитивних голосів на порядок перевищує чисельність негативних або таких, що утрималися. – How will gains by the far right affect the European Parliament and EU?, <https://www.chathamhouse.org/2024/06/how-will-gains-far-right-affect-european-parliament-and-eu>